sciendo HOUSING ENVIRONMENT 47/2024 WSPÓŁCZESNA ARCHITEKTURA MIESZKANIOWA W PRZESTRZENI MIASTA / CONTEMPORARY HOUSING ARCHITECTURE IN CITY SPACE e-ISSN 2543-8700 https://doi.org/10.2478/he-2024-0011

FILIP ZAMIATNIN*, JULIAN GAJDOS**

Przestrzeń dospołeczna w kontekście postulatów Karty Ateńskiej

Sociopetal space in the context of the demands of the Athens Charter

Streszczenie
W 1943 r. CIAM opublikował Kartę Ateńską, która przez wiele lat stanowiła zbiór najważniejszych wytycznych dla architektów. Od jej ogłoszenia minęło 80 lat, a do dziś stanowi istotne źródło dla przepisów budowlanych w niektórych krajach Europy Wschodniej, w tym Polski. Jednak jej postulaty wielokrotnie krytykowano za próbę kreacji przestrzeni, w których nie dba się o kondycję psychiczną mieszkańców. Pandemia wirusa COVID-19 spotęgowała współczesne problemy psychiczne społeczeństwa związane z samotnością i przynależnością społeczną. Jednym ze sposobów przeciwdziałania tym problemom jest kreowanie przestrzeni dospołecznych, które skłaniają ludzi do interakcji i skupiania się razem. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie najważniejszych postulatów Karty Ateńskiej i cech przestrzeni dospołecznych, porównanie ich oraz wykazanie sprzeczności pomiędzy nimi. Ponadto na przykładzie przebudowy placu Wolności w Łodzi zaprezentowano, w jaki sposób postulaty przestrzeni dospołecznych mogą zostać wykorzystane w praktyce. Autorzy posługiwali się metodą analityczno-interpretacyjną, analizą porównawczą oraz metodą in situ. Obszar badań ujętych w niniejszym artykule obejmuje teorię projektowania. Ich zakres dotyczy skali urbanistycznej i architektonicznej.

Abstrakt
The Athens Charter was published by CIAM in 1943 and it has constituted one of the most important guidelines for architects for many years. Although it was published eighty years ago, it still remains as one of the most important source for the building regulations in some Eastern European countries, including Poland. On the other hand, its demands have been criticized many times for creating spaces in which the mental condition of residents is not taken care of. The COVID-19 pandemic has intensified society's contemporary mental problems related to loneliness and social belonging. One way to counteract these problems is to create sociopetal spaces that encourage people to interact and gather together. The aim of this article is to identify the most important postulates of the Athens Charter and the features of sociopetal spaces, compare them and demonstrate the contradictions between them. In addition, a practical use of the sociopetal architecture's postulates was demonstrated via the example of Plac Wolności in Łódź. The authors used the analytical and interpretive and comparative analysis methods. The area of the research is design theory. The scope of the research concerns the urban and architectural scale.

Słowa kluczowe: przestrzeń dospołeczna, Karta Ateńska, Le Corbusier, zabudowa mieszkaniowa, plac Wolności
Keywords: sociopetal space, Athens Charter, Le Corbusier, housing environment, Plac Wolności

WSTĘP

Początek XX wieku stanowił dla środowiska architektonicznego czas zmian. Pędząca rewolucja przemysłowa, gwałtowny rozrost metropolii oraz napływ ludności do miast (Jencks, 1987, s. 42) spowodowały niespotykaną dotąd sytuację, której efektem było powstanie Congres Internationaux d'Architecture Moderne – CIAM oraz opublikowanie Karty Ateńskiej w 1943 r. Jej postulaty skupiały się wokół przeformułowania dotychczasowych zasad planowania przestrzennego ze szczególną uwagą poświęconą zabudowie mieszkaniowej. Pomimo że od publikacji minęło już 80 lat, nadal stanowi ona jedną

INTRODUCTION

The beginning the of 20th century was a time of change for the architectural community. The rushing industrial revolution, rapid expansion of the cities and an influx of people into the cities (Jencks, 1987, p. 42) created an unprecedented situation. One of the effects of this situation was the establishment of the Congres internationaux d'architecture moderne – CIAM and the publication of the Athens Charter in 1943. The main postulates of the Athens Charter consisted of the reformulating existing principles of spatial planning with particular attention

* Filip ZAMIATNIN, dr inż. arch., Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Politechnika Łódzka / Filip ZAMIATNIN, Ph.D. Arch., Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering, Lodz University of Technology, https://orcid.org/0000-0003-0304-1759, e-mail: filip.zamiatnin@p.lodz.pl
** Julian GAJDOS, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Politechnika Łódzka / Julian GAJDOS, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering, Lodz University of Technology, https://orcid.org/0009-0008-9209-2075, e-mail: 241380@edu.p.lodz.pl

Copyright: © 2024 Zamiatnin, Gajdos. This is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

z podstaw dla opracowywania przepisów dla potrzeb projektowania architektonicznego w krajach wschodniej Europy, w tym Polski (Gachowski, 2021, s. 26). Krytycy Karty Ateńskiej niejednokrotnie wskazywali, że postulaty modernistów stworzyły pole dla architektury bezdusznej, maszyny do mieszkania, w której człowiek staje się jedynie częścią zorganizowanego miasta i nie zwraca się uwagi na relacje międzyludzkie czy potrzeby psychiczne. Jan Gehl stwierdził, że „przestrzeń miejska spełniała swoją rolę jako ważne miejsce spotkań aż do upowszechnienia się modernistycznych idei projektowania urbanistycznego w XX wieku, które zbiegło się z inwazją samochodów" (Gehl, 2014, s. 26). Lewis Mumford i Jane Jacobs walczyli o alternatywę dla panującego ówcześnie trendu urbanistycznego wynikającego z Karty Ateńskiej, w którym propagowano wcielanie funkcjonalizmu do profesjonalnego projektowania urbanistycznego (Sennett, 2019, s. 77, 78). Christian Norberg-Schulz stwierdził, że opieranie projektowania na modernistycznych postulatach dało efekt zjawisku „bezmiejscowości" w urbanistyce, w którym zatraca się tożsamość i znaczenie miejsca (Mitrović, 2011, s. 141).

Należy jednak zwrócić uwagę, że aktualnie sytuacja na świecie jest odmienna od tej, która miała miejsce prawie 100 lat temu. Wydarzenia ostatnich lat, w szczególności pandemia COVID-19 sprawiły, że coraz więcej ludzi ma problem z rosnącą samotnością, poczuciem przyjaźni i przynależności oraz wrogością między społecznościami (Alizadeh, Sharifi, Damanbagh, Nazarnia, Nazarnia, 2023, s. 2149). Jednym ze sposobów rozwiązywania tych problemów jest kreowanie przestrzeni dospołecznych, które skłaniają ludzi do interakcji i skupiania się razem.

CEL, METODA, ZAKRES BADAŃ

Celem badań ujętych niniejszym artykułem jest: wskazanie najważniejszych postulatów wynikających z Karty Ateńskiej oraz cech przestrzeni dospołecznych oraz porównanie ich i wykazanie, że postulaty modernistycznej publikacji przeczą zasadom tworzenia tych przestrzeni. Ponadto zaprezentowano projekt rewitalizacji placu Wolności w Łodzi będący współczesnym przykładem interwencji kładącej nacisk na kreację przestrzeni dospołecznej jako miejsca integracji dla mieszkańców. Badana problematyka stanowi istotny aspekt współczesnej myśli projektowej ze względu na to, że zabudowa mieszkaniowa odpowiada za ponad 60% zużytej energii w całym sektorze budownictwa (Global Status Report for Buildings and Construction, 2020), czyli ma największy udział ze wszystkich funkcji. Ponadto przepisy w krajach Europy Wschodniej, w tym Polski, do tej pory czerpią z postulatów Karty Ateńskiej (Gachowski, 2021, s. 26). Należy również zwrócić uwagę na fakt, że problemy psychiczne związane z samotnością, nawiązywaniem relacji międzyludzkich i przynależności stały się znaczącym problemem po pandemii COVID-19 (Alizadeh, Sharifi, Damanbagh, Nazarnia, Nazarnia M, 2023, s. 2149). Autorzy posługiwali się metodą analityczno-interpretacyjną dla potrzeb badań źródeł bibliograficznych, analizą porównawczą przy zestawieniach cech obu badanych zagadnień oraz metodą *in situ* dla

to the residential development. Despite the fact that eighty years have passed since the publication of the Charter, it is still one of the basis for developing the regulations for architectural design in Eastern Europe countries, including Poland (Gachowski, 2021, p. 26). Critics of the Athens Charter have often pointed out that the demands of modernist architects created the basis for soulless architecture, a living machine in which an individual becomes only a part of an organized city. What is more, there was little attention paid to interpersonal relationships or psychological needs. Jan Gehl states that "urban space played a role as an important gathering space until the rise in popularity of Modernist ideas of urban design in the 20th century which coincided with the invasion of cars" (Gehl, 2014, p. 26). Lewis Mumford and Jane Jacobs fought for an alternative to the prevailing urban planning trend resulting from the Athens Charter which promoted the incorporation of Functionalism into professional urban design (Sennett, 2019, pp. 77, 79). Christian Norberg-Schulz claimed that designing based on Modernist postulates resulted in the "non-placeness" in which the identity and the meaning of the place gets lost (Mitrović, 2011, p. 141). However, it should be noted that the current global situation is different from the one that occurred almost a hundred years ago. The events of recent years, especially the COVID-19 pandemic, have caused more and more people to struggle with increasing loneliness, a decreased sense of friendship and belonging, and the perception of hostility between communities (Alizadeh, Sharifi, Damanbagh, Nazarnia H., Nazarnia M., 2023, p. 2149). One way to solve these issues is to create social spaces that encourage people to interact and gather together.

AIM, METHOD, SCOPE OF RESEARCH

The aim of this research is to: indicate the most important postulates arising from the Athens Charter and the features of sociopetal spaces and to demonstrate that the demands of modernist publication contradict the principles of creating these spaces. In addition, the refurbishment project of Plac Wolności in Łódź is demonstrated as a contemporary example of an intervention, which aims to create a sociopetal space that is supposed to integrate and strengthen social bonds between local communities. The examined issues constitute an important aspect of contemporary design thought, due to the fact that residential buildings are responsible for over 60% of energy consumed in the entire construction sector (Global Status Report for Buildings and Construction, 2020). It means that it has the largest share of all functions. Moreover, regulations in Eastern European countries, including Poland, are still based on the demands of the Athens Charter (Gachowski, 2021, p. 26). It should also be noted that mental problems related to loneliness, establishing interpersonal relationships and belonging have become a significant problem after the COVID-19 pandemic (Alizadeh, Sharifi, Damanbagh, Nazarnia H., Nazarnia M., 2023, p. 2149). The authors used the analytical and interpretive method for

potrzeb analizy zaprezentowanego przykładu. Obszar badań ujętych w niniejszym artykule obejmuje teorię projektowania. Ich zakres dotyczy skali urbanistycznej i architektonicznej.

KARTA ATEŃSKA

W statucie stowarzyszenia Congres Internationaux d'Architecture Moderne (CIAM) jako cele wskazano:

- sformułowanie współczesnego problemu architektury,
- wyrażenie nowoczesnego podejścia do projektowania,
- propagowanie tego podejścia w kręgach technicznych, ekonomicznych i społecznych.

Postulaty miały być odzwierciedleniem współczesnych potrzeb społeczeństwa. Efekty pracy organizacji zrzeszającej najważniejszych przedstawicieli środowiska architektonicznego z krajów całego świata krystalizowały się w formie dokumentów publikowanych po obradach CIAMu (Le Corbusier, 2017). Należy podkreślić, że Polska również posiadała swoich przedstawicieli w całej organizacji – Helenę i Szymona Syrkus, którzy w okresie przedwojennym pozostawali w ścisłym kontakcie ze środowiskiem międzynarodowym (Kędziorek, Uchowicz, Wirkus, 2019). Prawdopodobnie najważniejszym dokumentem-manifestem związanym z działalnością Congres Internationaux d'Architecture Moderne pozostaje tzw. Karta Ateńska, opublikowana w roku 1943. Była to publikacja wydana po czwartym zjeździe CIAMu (Le Corbusier, 2017). Dokument stał się wyznacznikiem dla architektów na całym świecie w kontekście nowoczesnego projektowania. Le Corbusier, pod przewodnictwem, którego przygotowano Kartę głosił hasła, iż „kartę należy położyć na stołach władz miejskich i państwowych" oraz „karta winna znaleźć się w rękach socjologów […], stole prawodawców […], przed mężami stanu" (Le Corbusier, 2017, s. 48, 234).

Główne hasła Karty Ateńskiej określono jako: podział funkcjonalny miasta, bliskość terenów zielonych, dostęp do świeżego powietrza i zachowanie odpowiedniej higieny pomieszczeń. Strukturę urbanistyczną podzielono na: mieszkanie, wypoczynek, pracę i ruch miejski Za najważniejszą funkcję uznano zabudowę mieszkaniową, dla której twierdzono, iż „słońce, zieleń i otwarta przestrzeń są trzema podstawowymi tworzywami urbanistyki" (Le Corbusier, 2017, s. 97). Rekomendacje Karty sformułowano w formie zakazów i nakazów sterujących stylem życia jednostki. Joanna Kusiak porównała zawarte w dokumencie twierdzenia do nadopiekuńczego rodzica starającego się wszystko przewidzieć (Le Corbusier, 2017), a Richard Sennett, stwierdził, że „cztery z góry zaplanowane funkcje Karty Ateńskiej nie dadzą miastu pewnego żywotnego szczęścia" (Sennett, 2019, s. 82).

Innym ważnym aspektem rozwiniętym w dokumencie były „duże powierzchnie zieleni" (Le Corbusier, 2017, s. 139), które miały otaczać szeroko rozstawioną zabudowę. Przeznaczeniem tych terenów miała być rekreacja w postaci terenów dla młodzieży, rozrywki, spacerów i gier w chwilach odpoczynku (Le Corbusier, 2017, s. 141). Należy zauważyć, że zaproponowany sposób lokalizacji budynków w postaci układów obiektów poprzedzielanych

researching bibliographic sources and comparative analysis for comparing features of both examined issues. The area of the research is design theory. Their scope concerns the urban and architectural scale.

ATHENS CHARTER

The postulates of the Congres internationaux d'architecture moderne (CIAM) were stated as follows:

- formulate a contemporary problem of architecture,
- express a modern approach to architecture,
- promote this approach in the technical, economic and social circles (Le Corbusier, 2017).

The demands and objectives were to reflect the contemporary need of society. The effects of the work of the organization, bringing together the most important representatives of the architectural community from countries around the world, crystallized in the form of documents published after the CIAM meetings (Le Corbusier, 2017). It should be emphasized that Poland also had its representatives in the organization – Helena and Szymon Syrkus, who remained in close contact with other CIAM members in the pre-war period (Kędziorek, Uchowicz, Wirkus, 2019). Probably the most important document-manifesto related to the activities of the Congres internationaux d'architecture moderne is the so-called The Athens Charter, published in 1943. It was the publication developed by Le Corbusier which was published after the fourth meeting of the CIAM (Le Corbusier, 2017). The document has become a benchmark for architects around the world in the context of modern design. Le Corbusier, under whose leadership the Charter was prepared, proclaimed that "the charter should be placed on the tables of city and state authorities" and "the charter should be placed in the hands of sociologists [...], in the table of legislators [...], in front of statesmen" (Le Corbusier, 2017, pp. 48, 234).

The main aspects of the Athens Charter were defined as: functional division of the city, proximity to green areas, access to fresh air and maintaining proper hygiene of rooms, especially home interiors. The architects divided the urban structure into: housing, recreation, work and urban traffic. The most important function was considered to be residential in which it was claimed that "sun, greenery and open space are the three basic materials of urban planning" (Le Corbusier, 2017, p. 97). Joanna Kusiak compared the statements contained in the document to an overprotective parent trying to predict everything (Le Corbusier, 2017), and that the Charter's recommendations were formulated in the form of prohibitions and orders controlling an individual's lifestyle. "The four, pre-planned functions of the Athens Charter will not bring certain vital happiness to the city" (Sennett, 2019, p. 82).

Another important aspects, developed in the document are "large areas of greenery" (Le Corbusier, 2017, p. 139), which are to surround widely spaced buildings. The purpose of these areas was to become recreation in the form of areas for young people, entertainment, walks and games during moments of rest (Le Corbusier, 2017, p. 141). It should be noted that the method of locating the buildings, proposed in the Charter, in

ogólnodostępnymi przestrzeniami jest w pewien sposób zaprzeczeniem klasycznej kwartałowej zabudowy miejskiej na rzecz tworzenia jedynie przestrzeni publicznych między budynkami mieszkalnymi.
Odrębnym tematem poruszonym w Karcie Ateńskiej był transport. W erze rozwoju motoryzacji wyraźnie można dostrzec podziw dla komunikacji samochodowej i poczucie słuszności podporządkowania układu miasta pod kątem wymagań stawianych przez kolej i prywatne samochody. Fragment tekstu Karty Ateńskiej opisujący, iż: „skrzyżowania ulic położone co 100, 50, 20, a nawet 10 m nie pasują do dobrego funkcjonowania pojazdów mechanicznych" (Le Corbusier, 2017, s. 166), wyraźnie sygnalizuje prymat podporządkowania układu miasta pod kątem transportu samochodowego, a nie pieszego.
Jednak jednym z najważniejszych postulatów Karty Ateńskiej, do dziś najbardziej wpływającym na prawodawstwo, pozostaje dostęp do światła słonecznego. „Słońce, które kieruje rozwojem wszystkich stworzeń powinno zajrzeć do wnętrza każdego mieszkania i rozsypać swoje promienie, bez których życie gaśnie" (Le Corbusier, 2017, s. 97). W tych słowach wyraźnie można odczytać położenie nacisku na odpowiednie, bezpośrednie nasłonecznienie pomieszczeń mieszkalnych. Obowiązujące prawo w Polsce określa minimalną liczbę godzin bezpośredniego nasłonecznienia pomieszczeń mieszkalnych (Architektura info, 2024). Najbardziej popularną metodę obliczania tego wskaźnika stanowi tzw. linijka słońca, której zasady działania w swojej publikacji opisał Mieczysław Twarowski (Twarowski, 1970), otwarcie przyznając się do nawiązywania do postulatów Karty Ateńskiej (Gachowski, 2011, s. 29).
Postulaty Karty Ateńskiej często krytykowane są za zbytnią wiarę w matematyczną i techniczną kalkulację rzeczywistości objawiającą się w takich fragmentach jak – „właściwa proporcja kubatury zabudowy do przestrzeni otwartych – oto formuła, która sama rozwiązuje zagadnienie mieszkalnictwa" (Le Corbusier, 2017, s. 131), „racja istnienia miasta winna być zbadana i wyrażona w cyfrach, które pozwolą przewidzieć na przyszłość etapy właściwego rozwoju" (Le Corbusier, 2017, s. 212) czy ocenianie stosowności i poprawności zabudowy pierzejowej jedynie na podstawie stosunku fasady nasłonecznionej do nienasłonecznionej. Janusz Sepioł zauważył, iż „modernistyczne myślenie o mieście i kształcie jego przestrzeni na długo zdominowała problematyka „sanitarna" (więcej powietrza, więcej słońca, więcej zieleni), funkcjonalna (segregacja funkcji, hierarchizacja zadań transportowych itd.) oraz w jakimś stopniu prawna" (Sepioł, 2023, s. 61). Na przestrzeni ostatniego stulecia polskie rozporządzenia dalej pozostają w dużym stopniu niezmienione i wyraźnie czerpią z dorobku modernistów z Le Corbusierem na czele (Gachowski, 2021, s. 29).

PRZESTRZEŃ DOSPOŁECZNA

„W ciągu ostatnich kilku lat obserwujemy wzmożone zainteresowanie nauk społecznych i przyrodniczych przestrzennymi zachowaniami człowieka. Problematyka, która przez długi czas była domeną socjologii miasta i ekologii społecznej znalazła się w polu zainteresowań antropologów, biologów, geografów i ekonomistów,

the form of systems of facilities separated by publicly accessible spaces is, in a way, a denial of the classical urban quarter development in favour of creating only public spaces between the residential buildings.
A separate topic, discussed in the Athens Charter, was transport. In the era of developing automotive industry, one can clearly see the admiration for car transport and a sense of the rightness of subordinating the city layout to the requirements posed by railways and private cars. A fragment of the text of the Athens Charter describing that: "street intersections located every 100, 50, 20 and even 10 m are not compatible with the good functioning of motor vehicles" (Le Corbusier, 2017, p. 166), clearly signals the primacy of subordinating the city layout in terms of road transport but not pedestrian.
However, one of the most important demands of the Athens Charter, which still has an impact on legislation today, is access to the sunlight. "The sun, which guides the development |of all creatures, should look into the interior of every apartment and scatter its rays, without which life fades away" (Le Corbusier, 2017,p. 97). These words clearly indicate the emphasis on adequate direct sunlight in apartments. The applicable law in Poland specifies the minimum number of hours of direct sunlight for residential premises (Architektura info, 2024). The most popular method of calculating the number of hours of sunlight in rooms is the so-called sun ruler. The principles of this method were described by Mieczysław Twarowski (Twarowski, 1970), who openly admitted to referring to the demands of the Athens Charter (Gachowski, 2011, p. 29).
The postulates of the Athens Charter are often criticized for excessive faith in the mathematical and technical calculation of reality, manifested in such fragments as – "the appropriate proportion of building volume to open spaces – this is the formula that alone solves the issue of housing" (Le Corbusier, 2017, p. 131), "the reason for the existence of the city should be examined and expressed in numbers that will allow predicting the stages of proper development in the future" (Le Corbusier 2017, p. 212) or assessing |the appropriateness and correctness of frontage development only on the basis of the ratio of facades not exposed to sunlight. Janusz Sepioł noted that "Modernist thinking about the city and the shape of its space was for a long time dominated by the "sanitary" issues (more air, more sun, more greenery), functional issues (segregation of functions, hierarchy of transport, etc.) and, to some extent, legal issues" (Sepioł, 2023, p. 61). Over the last century, Polish regulations have remained largely unchanged and clearly draw on the achievements of Modernists, led by Le Corbusier (Gachowski, 2021, p. 29).

SOCIOPETAL SPACE

"Over the last few years, we have observed the increased interest in human spatial behaviour among social and natural science. The issues that have long been the domain of urban sociology and social ecology have become the field of interest of

a także przedstawicieli nauk stosowanych – lekarzy i psychologów, urbanistów i projektantów form przemysłowych" (Hall, 1978). Problematyka przestrzeni i jej wpływu na zachowanie i interakcje człowieka poruszana była wielokrotnie w badaniach naukowych. Jedne z ważniejszych wyników, na które powołuje się większość naukowców opublikowane zostały w latach 60. XX wieku. W 1951 r. angielski psychiatra, Humphry Osmond, poproszony został o pokierowanie centrum zdrowotno-badawczym w Saskatchewan, w którym przeprowadzono pierwsze badania na temat powiązania przestrzeni z zachowaniem jednostki. Początkowo Osmond zauważył, że niektóre przestrzenie, np. dworce kolejowe, skłaniają ludzi do utrzymywania dystansu i określił je mianem przestrzeni odspołecznych (Tanne JH, 2004). Za ich przeciwieństwo uznał tzw. przestrzenie dospołeczne, które skłaniają ludzi do interakcji i skupiania się razem (Hall, 1978). Dalsze badania Osmonda dotyczyły związku między umeblowaniem pomieszczeń a rozmowami pacjentów w szpitalu.

Pomimo że badania angielskiego psychiatry dotyczyły wnętrza obiektu szpitalnego oraz jego umeblowania, określenie definicji przestrzeni odspołecznych i dospołecznych zwróciło uwagę naukowców na ogólny wpływ architektury na zachowanie i interakcje człowieka również w skali urbanistycznej. Wnętrze danego pomieszczenia w głównej mierze wynika z jego gabarytów, kolorystyki oraz umeblowania. Należy jednak podkreślić, że jego cechy wynikają już z rozwiązań urbanistycznych. Ma to związek z dostępem do bezpośredniego i rozproszonego światła słonecznego. „Przykładami przestrzeni dospołecznej są małe pomieszczenia, bądź większe z dużą ilością zakamarków, wypełnione osobistymi przedmiotami, wygodnymi miejscami do siedzenia, sprawiające wrażenie przytulnych i bezpiecznych, ze światłem rozproszonym, ciepłą kolorystyką i odpowiednią do gustów oraz preferencji jej użytkowników dekoracją" (Patrzałek, 2015, s. 434). Przepisy określające zasady projektowania zarówno w skali architektonicznej, jak i urbanistycznej często regulują kwestie dotyczące nasłonecznienia, czyli bezpośredniego wpływu promieni słonecznych do danego mieszkania, jak i przesłaniania, które odpowiada za docierające światło rozproszone. Analizując dostęp do światła w kontekście przestrzeni dospołecznej, większą uwagę przykuwa się wyraźnie do światła rozproszonego stwarzającego bardziej kameralny charakter wnętrz mieszkalnych.

Istotną rolę dla przestrzeni dospołecznej odgrywa również kreowanie stref między budynkami z podziałem na publiczne i półprywatne, których zestawienie ułatwia socjalizację oraz nawiązywane kontaktów między ludźmi (Naghiloo, 2016, s. 1111, 1112). Tego typu podział przestrzeni zmierza do rozwiązań urbanistycznych w postaci niewielkich kwartałów miejskich. „Wyraźna kompozycja formy niewielkich kwartałów tworzy korzystne relacje pomiędzy kubaturą budynku a wykształconą przestrzenią, tworząc harmonię i czytelną hierarchię miejskich wnętrz. Jest to istotne w kształtowaniu tożsamości przestrzennej w oparciu o proste zabiegi kompozycyjne. Skala założenia kwartałowego jest decydującą determinantą wpływającą na akceptację i przyjazny odbiór półprywatnego wnętrza"

anthropologists and biologists, geographers and economists, as well as representatives of applied sciences – doctors and psychologists, urban planners and industrial designers" (Hall, 1978). The issue of space and its impact on human behaviour and interactions was discussed many times in academic literature. Some of the most important results, cited by majority of researchers, were published in the 1960s. In 1951, the English psychiatrist, Humphry Osmond, was asked to be the head of the health and research centre in Saskatchewan, where the first research on the relationship between space and individual behaviour was initiated. Initially, Osmond noticed that some spaces, such as train stations, encouraged people to keep their distance and called them sociofugal (Tanne JH, 2004). He considered their opposite to be the so-called sociopetal spaces that encourage people to interact and gather together. (Hall, 1978). Osmond's further research examined the relationship between room furnishing and patients' conversations in the hospital. Although Osmond's research concerned the interior of a hospital facility and its furniture, defining the definition of sociofugal and sociopetal spaces, drew the researchers' attention to the general impact of space on human behaviour and interactions also on an urban scale. The interior of a given room depends mainly on its dimensions, colours and furniture. However, it should be emphasized that certain features of a given interior result from urban solutions. This has to do with access to the direct and diffused sunlight. "Examples of sociopetal spaces are small or larger rooms with many nooks and crannies, filled with personal items, comfortable places to sit, giving the impression of cozy and safe, with diffused light, warm colours and decoration appropriate to the taste and preferences of its users" (Patrzałek, 2015, p. 434). Regulations that define the principles of design both on the architectural and urban scale often regulate issues related to the sunlight – i.e., the direct influence of sunlight on a given apartment, as well as shading which affects the diffused light reaching it. When analysing access to the light in the context of sociopetal space, more attention is clearly paid to diffused light, which creates more intimate character of residential interiors.

Creating zones between buildings, divided into public and semi-private, which facilitate socialization and establishing contact between people, also plays an important role in the sociopetal space (Naghiloo, 2016, pp. 1111, 1112). This type of space division leads to urban solutions in the form of small city quarters. "The clear composition of the form of small quarters creates favourable relationships between the building's mass and the developed space, creating harmony and clear hierarchy of urban interiors. This is important in shaping spatial identity based on simple compositional procedures. The scale of the quarterly design is a decisive determinant influencing the acceptance and friendly reception of a semi-private interior" (Bigaj, 2020, p. 67). This type of zones allows people to organize both larger gatherings and events, as well as more intimate meetings

(Bigaj, 2020, s. 67). Tego typu strefy pozwalają zarówno na organizację większych zgromadzeń i wydarzeń, jak i bardziej kameralne spotkania w gronie najbliższych znajomych lub sąsiedzkim. Należy jednak zaznaczyć, że sam podział przestrzeni ze względu na jej dostępność nie świadczy automatycznie o dospołecznych walorach danego fragmentu miasta, a określone rozwiązania w skali architektonicznej mogą w niektórych przypadkach utrudniać nawiązywanie kontaktów międzyludzkich.
Aspekty przestrzeni dospołeczenej mogą również wynikać z rozwiązań w skali ulicy. Badacze łączący zagadnienia teorii i praktyki architektonicznej oraz nauk behawioralnych – Jon Lang oraz Walter Moleski – określili trzy czynniki, które według nich, w głównej mierze opisują przestrzeń dospołeczną. Są to: pierwszeństwo dla ruchu pieszego, bogactwo doznań zmysłowych oraz ludzka skala (Taghipour, Soureshjani, 2017). Z opisu można wywnioskować, że najlepszymi przykładami tego typu przestrzeni są ulice historycznych miast ze zróżnicowaną zabudową i wyłączonym ruchem samochodowym.
Możliwość nawiązywania kontaktów międzyludzkich, chęć asymilacji i przynależności do grup społecznych nie wynika jedynie z rozwiązań w skali mieszkania, przestrzeni między budynkami czy skali ulicy. Pewne rozwiązania wynikają już z etapu planowania w skali urbanistycznej i mają związek z mieszaniem lub segregacją funkcji w mieście. „Aby zrozumieć miasta, za najważniejsze zjawiska należy najpierw uznać połączenia lub mieszanki funkcji, a nie oddzielne funkcje. (...) Jeśli mieszanka funkcji ma być wystarczająco złożona, aby utrzymać w mieście bezpieczeństwo, kontakt publiczny i krzyżowanie się funkcji, wymaga ona ogromnej różnorodności składników" (Jacobs, 2014, s. 157, 158). Aby w szerszej skali miasto mogło pełnić funkcję dospołeczną, niezbędne jest zatem mieszanie się funkcji, a nie jej segregacja.

PRZESTRZEŃ DOSPOŁECZNA W KONTEKŚCIE POSTULATÓW KARTY ATEŃSKIEJ

„Film animowany wykreowany w Karcie Ateńskiej (...) będzie funkcjonował tak długo, aż ktoś się nie zawaha dłużej nad nim zastanowić" (Musil, 1997, s. 26, 27). Opisanie postulatów Karty Ateńskiej oraz cech charakterystycznych przestrzeni dospołecznych pozwala na porównanie zapisów odnoszących się do podobnych zagadnień, które w większości przypadków pozostają sobie przeciwstawne. Modernistyczny manifest opierał się na chęci segregacji miasta na funkcje mieszkania, wypoczynku, pracy i ruchu miejskiego. Opisany klarowny podział stoi w kontrze do idei przestrzeni dospołecznych, w których nacisk kładzie się na mieszanie funkcji w mieście, co ma wpłynąć na jego żywotność i mniej dogmatyczną strukturę. Propagowane w Karcie Ateńskiej otwarte przestrzenie między budynkami, stanowiące przestrzeń publiczną dla potrzeb sportu, odpoczynku i rekreacji przeczą wykształconej przez lata strukturze miejskiej, opartej na zabudowie kwartałowej, w której w naturalny sposób tworzą się powiązania przestrzeni publicznych oraz półprywatnych. Tego typu struktura jest bardziej elastyczna i jednocześnie pozwala na organizację większych zgromadzeń, jak i bardziej kameralnych spotkań w gronie rodzinnym lub sąsiedzkim. Transport samochodowy w mieście na

with your closest friends or neighbours. It should be noted, however, that the mere division of space based on its accessibility does not automatically indicate the social values of a given part of the city and specific architectural solutions may, in some cases, make it difficult to establish interpersonal contacts.
The aspects of sociopetal space can also be read at the street scale. Researchers combine the issues of architectural theory and practice and behavioural sciences – Jon Lang and Walter Moleski – identified three factors that, in their opinion, mainly describe a sociopetal space. These are: priority for pedestrian traffic, richness of sensory experiences and human scale. (Taghipour, Soureshjani, 2017). From the description it can be concluded that the best examples of this type of space are the streets of historical cities with diverse buildings and no car traffic.
The possibility of establishing interpersonal contacts, the desire to assimilate and belong to social groups does not result only from solutions at the scale of the apartment, the space between buildings or the scale of the street. Certain solutions result from the planning stage on an urban scale and are related to the mixing or segregation of functions in the city. "To understand cities, combinations or mixtures of functions, rather than separate functions, must first be considered as the most important phenomena. (...) If the mix of functions is to be complex enough to maintain security, public contact and cross-functionality in the city, it requires a huge variety of components" (Jacobs, 2014, pp. 157, 158). In order for the city to fulfill a social function on a broader scale, it is necessary to mix functions, not segregate them.

SOCIOPETAL SPACE IN THE CONTEXT OF ATHENS CHARTER'S POSTULATES

"A cartoon of the Charter of Athens (...) works only so long as 'one does not hesitate or reflect too long" (Musil, 1997, pp. 26, 27). Describing the demands of the Athens Charter and the characteristic features of the sociopetal spaces allows for the comparison of the provisions relating to the similar issues. They remain contradictory to each other in most cases. The Modernist manifesto was based on the desire to segregate the city into the functions of living, recreation, work and urban traffic. The described clear functional division stands in contrast to the idea of sociopetal spaces, in which the emphasis is placed on mixing the functions in the city which is intended to influence its vitality and create less dogmatic structure. The open spaces between buildings promoted in the Athens Charter, constituting public space for sport, rest and recreation, contradict the urban structure that has developed over the years, based on quarter development, in which connections between public and semi-private spaces are naturally created. This type of structure is more flexible and at the same time allows for the organization of larger gatherings as well as more intimate meetings with family or neighbours. Car transport in the city at the beginning of the 20th century was something of a novelty and modernists tried to subordinate the city's communication

początku XX wieku stanowił swojego rodzaju nowość i to pod jego kątem moderniści starali się projektować strukturę komunikacyjną. Badania wykazują, że współcześnie samochód jest podstawowym środkiem komunikacji. W 2020 r. w europejskich miastach komunikacja ta miała największy, ponad 35% udział w różnych środkach transportu miejskiego (Hossain, 2024). Analiza cech przestrzeni dospołecznych wykazała jednak, że to pierwszeństwo dla ruchu pieszego ma szansę wpłynąć na rozwój interakcji ludzkich. Jednym z najważniejszych aspektów Karty Ateńskiej, który najbardziej wpływa na współczesne prawodawstwo w Europie Wschodniej, a w szczególności Polsce, pozostaje jednak problem nasłonecznienia. Bezpośredni dostęp do światła słonecznego, propagowany przez modernistów, do tej pory przejawia się w jednym z najważniejszych rozporządzeń regulujących sprawy projektowania w Polsce – Warunkach Technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, w postaci zapisów dotyczących minimalnego czasu nasłonecznienia pomieszczeń. Cechy pomieszczeń mieszkalnych, w duchu przestrzeni dospołecznej charakteryzują się jednak światłem rozproszonym i nie stawia się w nich tak dużego nacisku na bezpośredni dostęp do światła słonecznego.

PRZEBUDOWA PLACU WOLNOŚCI W ŁODZI – NOWA PRZESTRZEŃ DOSPOŁECZNA

Historia placu Wolności jest powiązana z historią rozwoju miasta Łodzi. W latach 20. XIX w. miasto zostało dołączone do listy osad fabrycznych, co poskutkowało jego dynamicznym rozwojem oraz napływem ludności. W 1821 r. został wytyczony teren pod Nowy Rynek – dzisiejszy plac Wolności, któremu nadano charakterystyczny kształt ośmioboku. Należy podkreślić istotną lokalizację omawianego założenia. Przedłużeniem głównej osi wytyczonego placu była ulica Piotrkowska, nazywana kiedyś traktem piotrkowskim, który pełnił funkcję istotnego szlaku komunikacyjnego. Wokół Nowego Rynku powstawały ważne dla tkanki miasta obiekty. W 1824 r. w pierzei placu wybudowano zajazd. Do obiektu zjeżdżali zagraniczni sukiennicy, szukający miejsca do osiedlenia się. Poza zajazdem wybudowano również szynk, browar oraz pierwszą w mieście aptekę. W 1827 r. przy placu Wolności wybudowano kolejne dwa istotne funkcjonalnie obiekty: ratusz oraz ewangelicki kościół św. Trójcy (obecnie katolicki kościół Zesłania Ducha Świętego). Poza funkcją usługową, reprezentacyjną i sakralną, plac Wolności pełnił również funkcję handlową, ponieważ na jego terenie organizowano targ. Kumulacja ważnych dla miasta obiektów administracyjnych z istotnymi dla mieszkańców funkcjami społecznymi wytworzyła ze wspomnianego miejsca teren istotny dla lokalnej społeczności (Anna Gronczewska, 2019). Przełom w historii placu Wolności nastąpił pod koniec XX wieku. W 1989 r. na jego teren wprowadzono ruch tramwajowy, przez co stał się rondem dla miejskiej sieci komunikacji publicznej, a trakcja wraz z jezdnią zajęły połowę jego terenu. Przestrzeń publiczna została niemal całkowicie podporządkowana funkcji komunikacyjnej.

W 2021 r. zespół projektowy mamArchitekci wraz z A2P2 architecture & planning rozpoczął pracę nad przebudową

structure to this means of communication. Research shows that the car is still the primary means of transport. In 2020 in European cities, car transport had the largest share – over 35% – in various means of urban transport (Hossain, 2024). However, the analysis of the characteristics of sociopetal spaces showed that priority for pedestrian traffic has a chance to influence the development of human interactions. However, one of the most important aspects of the Athens Charter, which most influences contemporary legislation in Eastern Europe, and in particular in Poland, is the problem of daylighting. Direct access to the sunlight, promoted by Modernists, is still reflected in the Regulation on the technical conditions to be met by buildings and their placement. It is formulated by the provisions regarding the minimum time of sunlight in rooms. However, the features of living rooms, in the spirit of sociopetal space, are characterized by diffused light and there is no emphasis on direct sunlight.

REBUILDING OF PLAC WOLNOŚCI IN ŁÓDŹ – A NEW SOCIOPETAL SPACE

The history of Plac Wolności is linked to the history of the development of Łódź. In the 1820s, the city was added to the list of factory settlements which resulted in its dynamic development and influx of people. In 1821 the area for Nowy Rynek was marked out (today's Plac Wolności) which was given a characteristic octagonal shape. The important location of the discussed square should be emphasized. The extension of the main axis of the designated square was Piotrkowska Street which served as an important commercial route. Facilities important to the city's fabric were built around the New Market Square. In 1824 a road house was built on the frontage of Plac Wolności. Foreign merchants started using this facility and looking for a place to settle in Łódź. In addition, a road house, a tavern, a brewery and the first pharmacy in the city were also built. In 1827, two important buildings were built at Plac Wolności: the town hall and the Evangelical church of the Holy Trinity (now the Catholic Church of the Holy Spirit). Apart from its service, representative and sacred functions, Plac Wolności also had a commercial use, as a market was organized there. The accumulation of administrative facilities important to the city with social functions, which were crucial for residents, has turned the mentioned place into an area important for the local community (Anna Gronczewska, 2019). A breakthrough in the history of Plac Wolności occurred at the end of the 20th century. In 1989 trams were introduced to the area which made it a roundabout for the city's public transport network. The tram traction and road covered half of the total area of Plac Wolności. Public space has been almost completely subordinated to vehicles.

In 2021 mamArchitekci together with A2P2 architecture & planning started working on the rebuilding of Plac Wolności. The project was the part of the strategy of revitalisation of Łódź city centre. The authors pointed out that it was a groundbreaking initiative,

placu Wolności. Projekt zrealizowany został w ramach szerszej strategii polegającej na rewitalizacji śródmieścia Łodzi. Autorzy wskazali, że była to przełomowa inicjatywa, której głównym celem była przemiana jednego z najważniejszych miejsc w tkance miejskiej Łodzi, która do tej pory była niedoceniona. Sposób przekształcenia istniejącej tkanki miał stać się nie tylko dialogiem między historycznym dziedzictwem a nowoczesnością, lecz – co ważniejsze – otwartą przestrzenią dla mieszkańców i odwiedzających, sprzyjającą integracji i rekreacji (A2P2, 2024). Autorzy wskazali, że zastali „Plac Wolności jako wielkie rondo samochodowo-tramwajowe z chaotycznie zaparkowanymi autami. Otoczenie pomnika Kościuszki było praktycznie pozbawione zieleni i w upalne dni prawie nikt z niego nie korzystał. Byliśmy pewni, że powinniśmy dążyć do całkowitej przemiany tego miejsca, zgodnie ze współczesnym proekologicznym i prospołecznym podejściem do projektowania przestrzeni publicznych" (Miej Miejsce, 2024).

Finalny projekt stał się efektem dialogu pomiędzy projektantami, władzami miejskimi i społeczeństwem. Nadrzędną ramą kompozycyjną stała się charakterystyczna geometria ośmiobocznego historycznego placu z pomnikiem Tadeusza Kościuszki w centralnej części założenia. Ruch samochodowy został niemal całkowicie zlikwidowany z przestrzeni a komunikacja tramwajowa ograniczona jedynie do północnej części placu, przez co przestrzeń została w głównej mierze poświęcona komunikacji pieszej i rowerowej. Innym istotnym aspektem było wprowadzenie możliwie największej ilości zieleni niskiej oraz wysokiej w postaci 64 drzew w celu niwelacji dotkliwych skutków związanych z efektem tak zwanej miejskiej wyspy ciepła.

the main goal of which was to transform one of the most important places in the urban tissue of Łódź which has been underestimated for a while until now. The method of transforming the existing fabric was to become not only a dialogue between historical heritage and modernity, but more importantly, an open space for residents and visitors, conductive integration and recreation (A2P2, 2024). The authors indicated that they found "Plac Wolności as a large car and tram roundabout with chaotically parked cars. The surroundings of the Kościuszko monument were practically devoid of greenery and on hot days almost no one used it. We were sure that we should strive for a complete transformation of this place, in line with the contemporary pro-ecological and pro-social approach to the design of public spaces" (Miej Miejsce, 2024). The final design was the result of the dialogue between designers, city authorities and society. The dominant compositional frame was the characteristic geometry of the octagonal historical square with the monument of Tadeusz Kościuszko in the central part of the complex. Car traffic was almost completely eliminated from the space, and tram communication was limited only to the northern part of Plac Wolności, so the space was mainly devoted to pedestrian and bicycle circulation. Another important aspect was the introduction of as much low and high greenery as possible, in the form of sixty-four trees, in order to eliminate the severe effects of the so-called urban heat island effect. A playground for children was designed in one of the green fields resulting from the octagonal geometry. Thanks to this, Plac Wolności has become a multi-generational

Il. 1. Plac Wolności w Łodzi, 2019, autor: Rakoon, dostępny w Internecie: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20191018_154011_Plac_Wolnosci_in_Lodz_2019.jpg, (dostęp 27.05.2024), Rakoon, CC0, via Wikimedia Commons

Ill. 1: Plac Wolności in Łódź, 2019, Author: Rakoon, available in the Internet: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20191018_154011_Plac_Wolnosci_in_Lodz_2019.jpg, (access 27.05.2024), Rakoon, CC0, via Wikimedia Commons

Il. 2. Plac Wolności w Łodzi, 2024, autor: Filip Zamiatnin
Ill. 2: Plac Wolności in Łodź, 2024, Author: Filip Zamiatnin

W jednym z zielonych pól, wynikających z geometrii ośmioboku, zaprojektowano plac zabaw dla dzieci. Dzięki temu plac Wolności stał się wielopokoleniowym miejscem integracji. Architektka Monika Arczyńska z biura A2P2 architecture & planning w rozmowie podkreśliła, że ideą projektową było stworzenie miejsca wielofunkcyjnego, przeznaczonego zarówno do zabawy, refleksji, jak i rozmowy, a zarazem przystępnego – darmowego oraz niewykluczającego żadnej grupy społecznej czy wiekowej (M. Arczyńska, komunikacja osobista, 20 maja 2024). Projekt już na etapie koncepcji wzbudzał wiele kontrowersji związanych, między innymi, z utratą odpowiedniej reprezentacyjności dla najważniejszego placu w mieście czy tak zwaną betonozą. Plac Wolności został ponownie otwarty w 2024 roku, a przemiany widoczne są nie tylko w nowej posadzce czy wprowadzeniu zieleni, ale przede wszystkim w aktywności mieszkańców. Biuro projektowe odpowiedzialne za przebudowę otrzymuje od mieszkańców wiele pozytywnych opinii. Łodzianie podkreślają, między innymi, fakt, iż zaobserwować można rzadko spotkany w centrum miasta widok dzieci grających w piłkę, zauważają, że plac jest pełen ludzi, a nawet pojawiają się komentarze, iż jest to najbardziej udana przestrzeń publiczna w Polsce, (M. Arczyńska, komunikacja osobista, 20 maja 2024).

PODSUMOWANIE

Analiza porównawcza wykazała, że postulaty Karty Ateńskiej są sprzeczne z cechami przestrzeni dospołecznych pod kątem kreowania zabudowy mieszkaniowej. Dotyczy to zarówno skali urbanistycznej (segregacja lub mieszanie funkcji w mieście, prymat środka komunikacji),

space of integration. In an interview, architect Monika Arczyńska from A2P2 architecture & planning emphasized that the design idea was to create a multifunctional space, intended for fun, reflection and conversation, and at the same time accessible – free of charge and not excluding any social or age group. M. Arczyńska (personal communication, May 20, 2024). The project, already at the conceptual stage, aroused many controversies – related, among others, to the loss of appropriate representativeness of the most important square in the city or to the overuse of concrete. Plac Wolności was reopened in 2024, and the changes are visible not only in the new layout or the introduction of greenery, but, above all, in the activity of residents. The design office responsible for the rebuilding receives many positive opinions from the residents. The inhabitants of Łódź emphasize, among other things, the fact that one can observe a sight of children playing football on Plac Wolności which was earlier unheard of. Others claim that the square is full of people and there are even comments that it has become the most successful public space in Poland, M. Arczyńska (personal communication, May 20, 2024).

CONCLUSIONS

The comparative analysis showed that the demands of the Athens Charter are inconsistent with the characteristics of the sociopetal spaces in the terms of the creation of the housing development. The presented differences are both on the urban scale (segregation

jak i architektonicznej (podział na przestrzenie publiczne i półprywatne, doświetlenie bezpośrednie i pośrednie). Opisana problematyka stanowi istotne zagadnienie współczesnej myśli projektowej, ponieważ kraje Europy Wschodniej, w tym Polska, do dzisiaj w pewnym stopniu opierają swoje prawodawstwo regulujące sprawy projektowania na postulatach Karty Ateńskiej. Pandemia związana z wirusem COVID-19 nasiliła współczesne problemy psychiczne związane z samotnością, poczuciem przyjaźni i przynależnością społeczną, na co receptą może być kreowanie większej ilości przestrzeni dospołecznych. Ponadto zabudowa mieszkaniowa stanowi aktualnie największy sektor branży budowlanej. Wynika z tego, że opublikowana ponad 80 lat temu Karta Ateńska, stanowiąca w swoim czasie rewolucję w dziedzinie projektowania, nie do końca odpowiada na problemy, z którymi muszą mierzyć się projektanci w kontekście zdrowia psychicznego społeczeństwa. W związku z tym, należy się zastanowić czy przepisy w niektórych krajach Europy Wschodniej, w tym Polski, nie powinny zostać zrewidowane, aby kreować więcej przestrzeni dospołecznych tak, by bardziej odpowiadać na potrzeby i problemy współczesnego społeczeństwa. Projekt przebudowy placu Wolności w Łodzi wskazuje, że badana problematyka nie dotyczy jedynie dyskusji akademickiej, a obecnie staje się również istotnym aspektem praktyki architektonicznej. Położenie nacisku na chęć kreacji przestrzeni dospołecznej na etapie projektowania może przynieść realne korzyści. Rozwiązania w postaci łączenia funkcji reprezentacyjnej z rekreacyjną, położenie nacisku na komunikację pieszą oraz ograniczenie ekspozycji na słońce za pomocą nasadzeń wysokich drzew przełożyło się w tym przypadku na zwiększenie aktywności mieszkańców oraz przywrócenie do życia ważnego, z punktu widzenia historii, miejsca na mapie Łodzi.

or mixing of functions in the city, the primacy of means of transport) and on an architectural scale (the division into public and semi-private spaces, the direct and indirect lighting). The described issues constitute an important issue in contemporary design thought, because the countries of Eastern Europe, including Poland, to this day, to some extent, base their legislation regulating design matters on the demands of the Athens Charter. The COVID-19 pandemic has intensified contemporary mental problems related to the loneliness and the sense of friendship and social belonging, for which the solution may be to create more social spaces. Moreover, the residential development is the largest sector of the construction industry. It follows that the Athens Charter, published over eighty years ago, which at the time was a revolution in the field of design, does not fully answer the problems that designers have to face in the context of society's mental health. Therefore, it should be considered whether regulations in some Eastern European countries, including Poland, should be revised to try to create more social spaces to try to respond more to the needs and problems of modern society. The rebuilding project of Plac Wolności in Łódź indicates that the examined issues do not only concern academic discussions, but are now also becoming an important aspect of architectural practice. Placing emphasis on the desire to create sociopetal spaces at the conceptual stage can bring real benefits. Solutions in the form of combining representative and recreational functions, placing emphasis on pedestrian communication, limiting exposure to the sun by planting tall trees translated this area into the space of increased activity of residents and the restoration of a historically important place on the map of Łódź.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

[1] A2P2, 2024, Plac Wolności, Łódź, dostępny w Internecie: https://a2p2.pl/2024/02/06/plac-wolnosci-w-lodzi/ (dostęp 21.05.2024).
[2] Alizadeh H., Sharifi A., Damanbagh S., Nazarnia H., Nazarnia M., 2023, Impacts of the COVID-19 pandemic on the social sphere and lessons for crisis management: a literature review, Springer Nature, s. 2140-2163.
[3] Architektura info, 2024, Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, dostępny w Internecie: https://architektura.info/prawo/warunki_techniczne_budynki (dostęp 09.01.2024).
[4] Bigaj P., 2020, Wybrane tendencje w kształtowaniu architektury kwartałów zabudowy mieszkaniowej Europy w pierwszych dekadach XXI wieku, Architektura XXI wieku, Housing Environemnt, 30/2020, s. 62-71.
[5] Gachowski M., 2021, Wymóg nasłonecznienia bezpośredniego jako ograniczenie możliwości kształtowania w Polsce struktury urbanistycznej zespołów zabudowy mieszkaniowej o wysokich walorach dospołecznych, Builder 11 (292), s. 26-31.
[6] Gehl J., 2014, Miasta dla ludzi, Kraków, Wydawnictwo RAM.
[7] Gronczewska A., 2019, Dziennik Łódzki, Plac Wolności: Symbol Łodzi, na którym kiedyś był targ, będzie przebudowany, dostępny w Internecie: https://dzienniklodzki.pl/plac-wolnosci-symbol-lodzi-na-ktorym-kiedys-byl-targ-bedzie-przebudowany/ar/c1-14321351 (dostęp 22.05.2024).
[8] Hall E., 1978, Ukryty wymiar, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
[9] Hossain A., 2024, IELTS Bar Chart – Transport used to travel in European Cities, IELTS BUDDY, dostępny w Internecie: https://www.ielts-buddy.com/ielts-bar-chart-modes-of-transport.html (dostęp 09.01.2024).
[10] Jacobs J., 2014, Śmierć i Życie Wielkich Miast Ameryki, Warszawa: Fundacja Centrum Architektury.
[11] Jencks Ch., 1987, Ruch nowoczesny w architekturze, Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe.
[12] Kędziorek A., Uchowicz K, Wirkus M., 2019, Archipelag CIAM Listy Heleny Syrkus, Warszawa: NIAiU.
[13] Le Corbusier, 2017, Karta Ateńska, Warszawa: Fundacja Centrum Architektury.
[14] Miej Miejsce, 2024, Plac Wolności – Głos Autorek i Autorów, dostępny w Internecie: http://miejmiejsce.com/miasto/plac-wolnosci-glos-autorek-i-autorow/, (dostęp 21.05.2024).
[15] Mitrović B., 2011, Philosophy for Architects, New York: Princeton Architectural Press.
[16] Musil R., 1997, The Man without Qualities, Londyn: Picador.
[17] Naghiloo F., 2016, The Effect of Environmental Factors on Sociopetality of Urban Spaces, European Online Journal of Natural and Social Sciences, Vol. 5, No. 4.
[18] Patrzałek W., Kreowanie przestrzeni mieszkalnej w gospodarstwach domowych na tle nowych trendów w konsumpcji, Zeszyty Naukowy Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu, R. 15, Nr 3.
[19] Sennett R., 2019, Building and Dwelling, *Ethics for the City*, Milton Keynes: Penguin Books.
[20] Sepioł J., 2023, Praca nad krajobrazem, Kraków: Austeria.
[21] Taghipour S., Soureshjani M., 2017, From sociopetal to sociofugal: a reverse procedure of Tehran urban spaces, Journal of Urban Design and Mental Health, 2017, 3:7.
[22] Tanne JH., 2004, Humphry Osmond, BMJ, 20;328 (7441:713)
[23] Twarowski M., 1970, Słońce w architekturze, Warszawa: Arkady.
[24] United Nations Environment Programme, 2020, 2020 Global Status Report for Buildings and Construction, *Towards a zero – emissions, efficient and resilient buildings and construction sector*, Nairobi: United Nations Environment.